

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้

โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้นตอน

รายวิชาเคมีเพิ่มเติม รหัสวิชา ว 32223 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง สมดุลเคมี

ชุดที่ 1 เรื่องการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

นางสาวปัทมาพร นนทะสี

ตำแหน่งครู วิทยฐานะครูชำนาญการ

โรงเรียนนาเชือกพิทยาสรรค์ อำเภอนาเชือก

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 26

คำนำ

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้นตอน หน่วยการเรียนรู้สมดุลเคมี นี้ ได้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในรายวิชาเคมีเพิ่มเติม รหัส ว32223 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ผู้จัดทำได้รวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาความรู้โดยยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้ให้นักเรียนได้ใช้ประกอบการเรียนในห้องเรียนและศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง ซึ่งชุดกิจกรรมนี้มีทั้งหมด 6 เล่ม ดังนี้

เล่มที่ 1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

เล่มที่ 2 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ภาวะสมดุล

เล่มที่ 3 เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มข้นของสาร ณ ภาวะสมดุล

เล่มที่ 4 เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อภาวะสมดุล

เล่มที่ 5 เรื่อง หลักของเลอชาเตอลิเอและการอธิบายผลของการรบกวนสมดุล

เล่มที่ 6 เรื่อง สมดุลเคมีในสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ในชุดกิจกรรมนี้ ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้นตอน เพื่อให้ นักเรียนได้ความรู้ ได้ฝึกปฏิบัติ สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ผู้จัดทำหวังเป็นอย่างยิ่งว่าชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชุดนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนให้ครูผู้สอนสามารถใช้พัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัทมาพร นนทะสี

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
คำแนะนำในการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับครู	1
คำแนะนำในการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียน	2
สาระและมาตรฐานการเรียนรู้	3
แนวคิดสำคัญ	4
แบบทดสอบก่อนเรียน	5
กิจกรรมตรวจสอบความรู้เดิม	7
กิจกรรมสร้างความสนใจ	8
กิจกรรมสำรวจและค้นหา	11
กิจกรรมอธิบายและลงข้อสรุป	15
กิจกรรมขยายความรู้	16
กิจกรรมประเมินผล	29
แบบทดสอบหลังเรียน	31
กิจกรรมนำความรู้ไปใช้	33
บรรณานุกรม	34
ภาคผนวก	35

คำแนะนำในการใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับครู

ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรม ชุดที่ 1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ และปฏิบัติตามคำแนะนำดังต่อไปนี้

1. ครูต้องเตรียมวัสดุในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้
  - 1.1 ชุดกิจกรรมตามจำนวนนักเรียน
  - 1.2 อุปกรณ์หรือสารเคมีต่าง ๆ ตามที่ระบุไว้ในชุดกิจกรรม
  - 1.3 แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ๆ ละ 5-6 คน
2. ก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูควรชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจบทบาทของตนเอง ในระหว่างการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้
3. ครูให้คำแนะนำและเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

คำแนะนำในการใช้ชุดกิจกรรมสำหรับนักเรียน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุดกิจกรรม ชุดที่ 1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
ให้นักเรียนปฏิบัติชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยอ่านคำแนะนำให้เข้าใจและปฏิบัติตามคำชี้แจงแต่ละขั้นตอน
ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้นตอน ชุดที่ 1 เรื่องการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ ใช้เวลา 3 ชั่วโมง
2. นักเรียนแบ่งกลุ่มออกเป็น 8 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้แต่ละนักเรียนในกลุ่ม 3 ระดับ คือ เก่ง ปานกลาง และอ่อน
3. ทำแบบทดสอบก่อนเรียน ชุดที่ 1 ซึ่งมีจำนวน 10 ข้อ
4. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันศึกษาระบบการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ต และผลการเรียนรู้
5. ปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนในชุดกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย บัตรกิจกรรมและบัตรความรู้ซึ่งมีเนื้อหาต่อเนื่องกันเป็นขั้นตอน ดังนี้
  - 3.1. ขั้นที่ 1 ตรวจสอบความรู้เดิม (Elicitation)
  - 3.1. ขั้นที่ 2 สร้างความสนใจ (Engagement)
  - 3.1. ขั้นที่ 3 สำรวจและค้นหา (Exploration)
  - 3.1. ขั้นที่ 4 อธิบายและลงข้อสรุป (Explanation)
  - 3.1. ขั้นที่ 5 ขยายความรู้ (Elaboration/Expansion)
  - 3.1. ขั้นที่ 6 ประเมินผล (Evaluation)
  - 3.7 ขั้นที่ 7 นำความรู้ไปใช้ (Extension)
6. เมื่อนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ตามใบกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วให้ตรวจคำตอบได้จากเฉลยใบกิจกรรม
7. ทำแบบทดสอบหลังเรียน ชุดกิจกรรมที่ 1
8. มีข้อสงสัยปรึกษาครูผู้สอนได้ทันที
9. เกณฑ์ผ่านการประเมินในบัตรกิจกรรม ใบงานและแบบฝึกเสริมทักษะ คิดเป็นร้อยละ 80 หากนักเรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินในใบกิจกรรม ใบงาน และแบบฝึกเสริมทักษะใด ให้นักเรียนศึกษาในใบความรู้และทำกิจกรรมในบัตรกิจกรรมอีกครั้ง แล้วทำการประเมินผลใหม่ ถ้าทำคะแนนได้มากขึ้น แสดงว่านักเรียนมีความความก้าวหน้าทางการเรียน
10. นักเรียนแต่ละคนต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่เปิดดูเฉลยก่อนเรียน – หลังเรียน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 สมดุลเคมี รายวิชาเคมีเพิ่มเติม

กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ชุดที่ 1 การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

สาระที่ 3 สารและสมบัติของสาร

มาตรฐาน ว 3.1 เข้าใจหลักการและธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงสถานะของสาร การเกิดสารละลาย การเกิดปฏิกิริยา มีกระบวนการสืบเสาะ หาคำถามและจิตวิทยาาสตร์ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

ผลการเรียนรู้

อธิบายความหมายของปฏิกิริยาผันกลับได้ ภาวะสมดุล สมดุลระหว่างสถานะ สมดุลในสารละลายอิมิตัว สมดุลในปฏิกิริยาเคมีและค่าคงที่สมดุล และสมบัติต่าง ๆ ของระบบ ณ ภาวะสมดุลได้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1.ด้านความรู้ (K)

- 1.1 อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเคมีได้
- 1.2 ระบุได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสารเป็นการเปลี่ยนแปลงประเภทดูดหรือคายพลังงานได้
- 1.3 ระบุได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสารเป็นระบบปิดหรือระบบเปิด
- 1.4 อธิบายการเปลี่ยนแปลงของสารที่เกิดขึ้นทิศทางเดียวและการเปลี่ยนแปลงผันกลับได้

2. ด้านทักษะและกระบวนการ (P)

- 2.1 ทำการทดลอง รวบรวมข้อมูล แปลความหมายข้อมูล และสรุปผลการทดลองในเรื่อง

ปฏิกิริยาผันกลับได้

- 2.2 ยกตัวอย่างของปฏิกิริยาผันกลับได้

3. ด้านคุณลักษณะ (A)

1. มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ และมีความมุ่งมั่น ในการแสวงหาความรู้ ตอบคำถาม ขอมรับความคิดเห็น ยกย่องผู้อื่นแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลในการสืบเสาะหาความรู้โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่ให้ผลถูกต้องเชื่อถือได้
2. สื่อสารความคิด ความรู้จากผลการค้นคว้าโดยการพูดหรือเขียนได้

แนวความคิดหลัก

การเปลี่ยนแปลงของสารเมื่อใช้การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางเคมีเป็นเกณฑ์ จำแนกได้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเคมี

การเปลี่ยนแปลงของสารเมื่อใช้การถ่ายเทพลังงานของสารเป็นเกณฑ์ จำแนกได้เป็นการเปลี่ยนแปลงประเภทดูดพลังงานและคายพลังงาน

การเปลี่ยนแปลงของสารเมื่อใช้การถ่ายเทมวลสารระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมเป็นเกณฑ์ จำแนกได้เป็น ระบบปิดและระบบเปิด

การเปลี่ยนแปลงของสารเมื่อใช้ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงของสารเป็นเกณฑ์ จำแนกเป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวและการเปลี่ยนแปลงผันกลับได้

เนื้อหาและเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้

ชุดกิจกรรมที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสาร ใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ 3 ชั่วโมง ประกอบด้วยเนื้อหา 2 เรื่อง ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของสาร
2. ปฏิกริยาผันกลับได้

แบบทดสอบก่อนเรียน
ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

คำชี้แจง

ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยทำเครื่องหมาย X ทับตัวเลือกที่ต้องการ

1. ระบบต่อไปนี้ข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
  - ก. น้ำในถ้วยแก้ว
  - ข. การหุงข้าวในหม้อหุงข้าวไฟฟ้า
  - ค. น้ำโซดาในขวดที่ปิดฝาสนิท
  - ง. การระเหิดของการบูร
2. สารละลาย A ซึ่งทำปฏิกิริยากับสารละลาย B ในระบบปิดได้สาร C และ D เป็นของแข็ง ถ้าต้องการตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นปฏิกิริยาที่ผันกลับได้หรือไม่ ควรเลือกข้อใด
  - ก. ตรวจสอบว่าเป็นปฏิกิริยาคายหรือดูดพลังงาน
  - ข. ตรวจสอบหา A และ C
  - ค. ตรวจสอบว่ามวลของ A และ D คงที่
  - ง. ตรวจสอบหา A , B และ C
3. ถ้าปฏิกิริยาต่อไปนี้เกิดในภาชนะเปิด ปฏิกิริยาใดสามารถเกิดภาวะสมดุลได้
  - ก. $\text{H}_2(\text{g}) + \text{I}_2(\text{g}) \rightleftharpoons 2\text{HI}(\text{g})$
  - ข. $\text{AgCl}(\text{s}) + \rightleftharpoons \text{Ag}^+(\text{aq}) + \text{Cl}^-(\text{aq})$
  - ค. $2\text{NO}_2(\text{g}) + \rightleftharpoons \text{N}_2\text{O}_4(\text{g})$
  - ง. $\text{CaCO}_3(\text{s}) + \rightleftharpoons \text{CaO}(\text{s}) + \text{CO}_2(\text{g})$
4. การเปลี่ยนแปลงต่อไปนี้ข้อใดจัดเป็นระบบปิด
  - ก. ผสมสารละลายโพแทสเซียมไอโอไดด์กับสารละลายเลด(II)ไนเตรต
  - ข. ใส่โลหะแมกนีเซียมลงไปนในสารละลายกรด
  - ค. วางบีกเกอร์โซดาไฟบนโต๊ะปฏิบัติการแล้วเกิดฟ้าผ่า
  - ง. ชาวนาเผาต่อชั่งข้าว

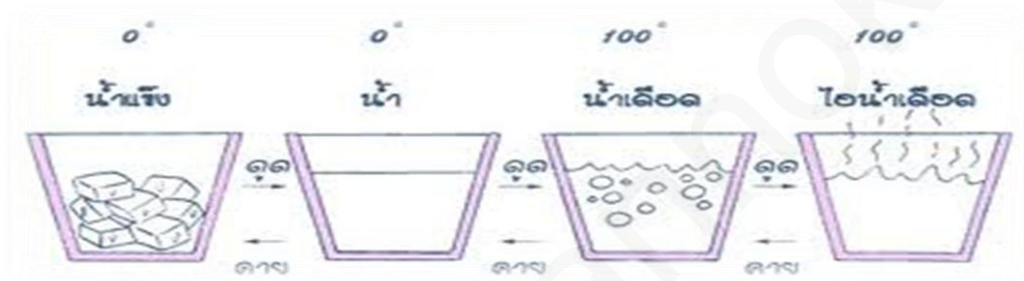
5. การให้ความร้อนแก่ผลึกไอโอไดน์ เป็นการเปลี่ยนแปลงข้อใด
  - ก. การเกิดปฏิกิริยาเคมี
  - ข. การเปลี่ยนสถานะ
  - ค. การเกิดสมดุลเคมี
  - ง. การเปลี่ยนแปลงระบบ
6. นำเนฟทาซีนใส่ไว้ในบีกเกอร์จะเกิดผลอย่างไร
  - ก. ขนาดของลูกเหม็นจะเล็กลงและหมดไป
  - ข. เกิดสมดุลเคมี
  - ค. เกิดปฏิกิริยาย้อนกลับได้
  - ง. เกิดปฏิกิริยาผันกลับได้
7. การเปลี่ยนแปลงต่อไปนี้ข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
  - ก. การเผาหินปูน
  - ข. การละลายของก้อนน้ำแข็งในแก้วน้ำ
  - ค. การต้มข้าว
  - ง. การระเหิดของเกล็ดไอโอไดน์ในขวดปิดฝา
8. ปฏิกิริยาเคมีในข้อใดเป็นปฏิกิริยาดูดความร้อน
  - ก. ใส่โลหะสังกะสีลงในกรดเกลือ
  - ข. ใส่สารละลายเลด(II)ไนเตรตลงในสารละลายโพแทสเซียมไอโอไดด์
  - ค. ใส่กรดของกรดซัลฟิวริกลงในสารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์
  - ง. ใส่สารละลายกรดไฮโดรคลอริกในสารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์
9. การเปลี่ยนสถานะของน้ำเป็นการเปลี่ยนแปลงตามข้อใด
  - ก. การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
  - ข. เกิดระบบปิดและระบบเปิด
  - ค. เกิดปฏิกิริยาไปข้างหน้า
  - ง. การระเหิด
10. ระบบใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
  - ก. การต้มน้ำในภาชนะจนเดือด
  - ข. กระจกใส่น้ำร้อนปิดฝาแน่น
  - ค. ใส่น้ำแข็งไว้ในแก้วตั้งทิ้งไว้
  - ง. การให้ความร้อนแก่ผลึกไอโอได

บัตรกิจกรรม

1. ตรวจสอบความรู้เดิม (Elicitation)

1. ทบทวนความรู้เดิม
2. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ภาพและตอบคำถามในประเด็นต่อไปนี้

จากภาพการเปลี่ยนสถานะของน้ำมีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไรให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายหาคำตอบ

ที่มา http://www.myfirstbrain.com/student_view.aspx?ID=29884 สืบค้นวันที่ 12 มีนาคม 2556

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เราไปเรียนรู้ในกิจกรรม

ต๋อไ่กันเถอะ

2. ขั้นสร้างความสนใจ (Engagement)

บัตรกิจกรรม

ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มศึกษาบัตรความรู้และร่วมกันอภิปราย ตอบคำถามดังต่อไปนี้

บัตรความรู้

การเปลี่ยนแปลงของสาร ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางเคมีของสาร มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ (Physical change) องค์ประกอบทางเคมีของสารไม่เปลี่ยนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้จากลักษณะภายนอกของสาร สามารถตรวจสอบได้ด้วยเครื่องมืออย่างง่าย และไม่มีสารใหม่เกิดขึ้น ในระบบภายหลังการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น การละลายของน้ำ การละลายของเกลือแกง การละลายของน้ำตาลทราย ดังตัวอย่าง
2. การเปลี่ยนแปลงทางเคมี (Chemical Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่องค์ประกอบทางเคมีของสารเปลี่ยน สูตรเคมีเปลี่ยน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการเกิดปฏิกิริยาเคมีของสารซึ่งได้ผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่เกิดขึ้น ดังตัวอย่าง

2. ให้นักเรียนวิเคราะห์ภาพและตอบคำถามในประเด็นต่อไปนี้
จากภาพที่กำหนดให้มีการเกิดปฏิกิริยาเคมีหรือไม่ อย่างไร

ไข่ดาว

ที่มา <https://www.topicstock.pantip.com>

การจุดไข่ม้วนของเทียนไข

ที่มา <https://www.klongdigital.com>

การระเบิดของพลุ ดอกไม้ไฟ

<https://www.atom.rmutphysics.com>

.....

.....

.....

.....

ให้นักเรียนยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเคมี

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ	การเปลี่ยนแปลงทางเคมี

3. จงพิจารณาว่าข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมี ข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เพราะเหตุใด

3.1 น้ำระเหยจากแหล่งน้ำสู่บรรยากาศ

.....

.....

3.2 เพล $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ ซึ่งมีสีฟ้าได้ผงสีเทาของ CuSO_4

.....

.....

3.3 ใส่ชิ้นสังกะสี (Zn) ลงในสารละลายกรดซัลฟิวริก (H_2SO_4) ได้แก๊สไฮโดรเจน (H_2)

.....

.....

3.4 ผสมสารละลายเบเรียมไฮดรอกไซด์ $\text{Ba}(\text{OH})_2$ ลงในสารละลายกรดซัลฟิวริก (H_2SO_4) เกิดตะกอนสีขาว

.....

.....

3.5 ใส่เกลือแกง (NaCl) ในน้ำได้สารละลายเกลือแกง

.....

.....

3.6 ให้ความร้อนกับแผ่นตะกั่ว (Pb) ทำให้แผ่นตะกั่วหลอมเหลว

.....

.....

3.7 การเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์จะเกิดแก๊สคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO)

.....

.....

ถ้าตอบคำถามเสร็จแล้ว

ไปต่อกันเลย

3. สำรวจและค้นหา (Exploration)

ปฏิกิริยา

1. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายและตอบคำถาม ก่อนทำกิจกรรม เรื่อง ปฏิบัติการผันกลับได้และผันกลับไม่ได้
2. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรม เรื่อง ปฏิบัติการผันกลับได้และผันกลับไม่ได้ โดยแต่ละกลุ่มร่วมกันศึกษาถึงจุดประสงค์ วัสดุ- อุปกรณ์ สารเคมีตลอดจนการบันทึกผลการทดลอง ลงในปฏิกิริยา
3. ให้นักเรียนตอบคำถามหลังทำกิจกรรมเสร็จแล้ว

บัตรกิจกรรม เรื่อง ปฏิริยาผันกลับได้และผันกลับไม่ได้

จุดประสงค์การทดลอง

1. ทำการทดลองเพื่อศึกษาปฏิริยาผันกลับได้
2. อธิบายความหมายและยกตัวอย่างปฏิริยาผันกลับได้
3. เพื่อศึกษาทิศทางการเกิดปฏิริยาของสารในระบบ

วิธีการทดลอง

ตอนที่ 1 การเผาผลาญแมกนีเซียมในอากาศ

1. ตัดลวดแมกนีเซียม ยาว 10 เซนติเมตร ใช้กระดาษทรายขัดให้สะอาด
2. นำลวดแมกนีเซียมในข้อ (1) ไปเผาในอากาศ (ข้อควรระวังอย่างพึงมองโดยตรง) สังเกตและบันทึกผล

ตอนที่ 2 ปฏิริยาระหว่างสารละลาย CuSO_4 และสารละลาย HCl

ขั้นตอนการทดลอง

1. ใส่สารละลาย CuSO_4 ลงในหลอดทดลองขนาดเล็ก 2 หลอดๆ ละ 5 หยด
2. เติมน้ำกลั่น 15 หยด ลงในหลอดที่ 1 เขย่าและตั้งไว้เพื่อใช้เปรียบเทียบสี
3. หยดสารละลาย HCl 6 mol/dm^3 ลงในหลอดที่ 2 ทีละหยดพร้อมกับเขย่าจน

สารละลายเปลี่ยนสี บันทึกผล

4. หยดน้ำกลั่นลงในสารละลายในข้อ 3 ทีละหยด พร้อมกับเขย่าจนสารละลายเปลี่ยนสี บันทึกผล

5. ทำการทดลองซ้ำกับสารในหลอดเดิมอีกครั้งตามข้อ 3-4 สังเกตการณ์เปลี่ยนแปลง

[illegible][illegible]

คำถามเพื่อการวิเคราะห์และสรุปผลการทดลอง

1. จงเขียนสมการแสดงการเกิดปฏิกิริยาเคมีจากการเผาผลาญแมกนีเซียม และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเป็นปฏิกิริยาผันกลับได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

2. สารละลาย CuSO_4 จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมื่อเติมสารละลายกรดไฮโดรคลอริกและน้ำลงไป เพราะเหตุใด

.....

.....

3. จากการทดลองจงเขียนสมการแสดงปฏิกิริยาผันกลับได้

.....

.....

4. จากผลการทดลองการเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางผันกลับได้เกิดขึ้นในระบบปิดหรือระบบเปิด

.....

.....

5. จงสรุปปฏิกิริยาที่ผันกลับได้และปฏิกิริยาที่ผันกลับไม่ได้

.....

.....

ขั้นตอนิบายและลงข้อสรุป

บัตริกิจกรรม

1. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลจากผลการทดลอง อภิปรายผลและลงข้อสรุป
2. นักเรียนแต่ละกลุ่มนำผลงานไปติดไว้ตามมุมต่าง ๆ ของห้อง แล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มเล่นเกมม้าหมุน ไปตรวจผลการบันทึกและการจัดการข้อมูลของเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม โดยมีกติกา ดังนี้
  - ถ้ากลุ่มของเพื่อนทำถูกให้ใส่เครื่องหมายถูก
  - ถ้ากลุ่มของเพื่อนมีข้อมูลคลาดเคลื่อนหรือผิดพลาดให้ใส่เครื่องหมายกากบาทและเขียนอธิบายไว้ด้านล่าง
  - ลงชื่อกลุ่มที่ตรวจ
3. นักเรียนนำผลงานกลับมาที่กลุ่มของตนเอง ร่วมกันอภิปราย หาความถูกต้องตามเหตุผล
4. ครูสรุปเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์
5. นักเรียนทุกคนบันทึกผลการสรุปและอภิปรายผลลงในชุดกิจกรรมของตนเอง

ขั้นขยายความรู้

บัตรกิจกรรม

1. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มอ่านเนื้อหาจากบัตรเนื้อหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของสาร
2. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันอภิปรายเพื่อตอบคำถามในบัตรกิจกรรม เรื่องการเปลี่ยนแปลงของสาร
3. เมื่อนักเรียนศึกษาเนื้อหาจากบัตรเนื้อหา เรื่อง การเกิดปฏิกิริยาเคมีแล้วให้นักเรียนแต่ละกลุ่มทำแบบฝึกทักษะเรื่องการเปลี่ยนแปลงประเภทดูดและคายพลังงาน
4. นักเรียนทุกคนศึกษาบัตรกิจกรรมเรื่อง ระบบกับสิ่งแวดล้อม
5. นักเรียนทำแบบฝึกในบัตรกิจกรรมเรื่องระบบกับสิ่งแวดล้อม
6. นักเรียนศึกษาบัตรความรู้เรื่อง การเปลี่ยนแปลงของสารกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของปฏิกิริยาผันกลับได้
7. นักเรียนทุกคนทำแบบฝึกในบัตรกิจกรรมเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

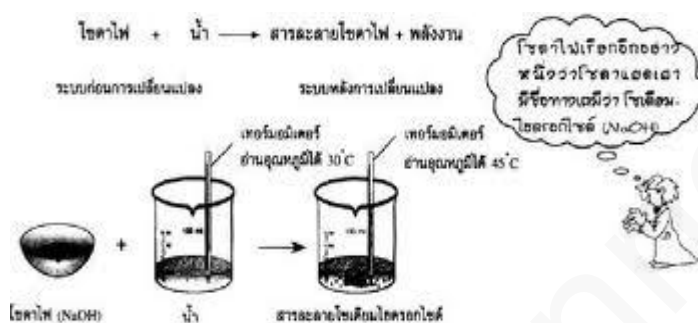
ปฏิกิริยา

ให้นักเรียนศึกษาปฏิกิริยาดังต่อไปนี้ แล้วร่วมกันอภิปรายตอบคำถามท้ายกิจกรรม

การเปลี่ยนแปลงของสารจำแนกตามทิศทางการถ่ายเทพลังงาน

1. การเปลี่ยนแปลงประเภทคายความร้อน (Exothermic change)

หมายถึง ระบบจะคายความร้อนออกมาสู่สิ่งแวดล้อม ทำให้ระบบมีอุณหภูมิลดลงแต่สิ่งแวดล้อมมีอุณหภูมิสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น การละลายน้ำของโซดาไฟ

ที่มา <http://www.school.obec.go.th> สืบค้นวันที่ 20 มีนาคม 2556

2. การเปลี่ยนแปลงประเภทดูดความร้อน (Endothermic change)

การเปลี่ยนแปลงประเภทดูดพลังงานของระบบ มีทิศทางของการถ่ายเทพลังงานจากสิ่งแวดล้อมสู่ระบบ ทำให้อุณหภูมิของสิ่งแวดล้อมลดลง สัมผัสระบบจะรู้สึกเย็นกว่าเดิม ดังแผนภาพ

ที่มา หนังสือเรียนเคมี ม.5 ภาคเรียนที่ 2 สำนักพิมพ์แม็ค หน้า 88

หลักในการพิจารณาประเภทของการเปลี่ยนแปลง

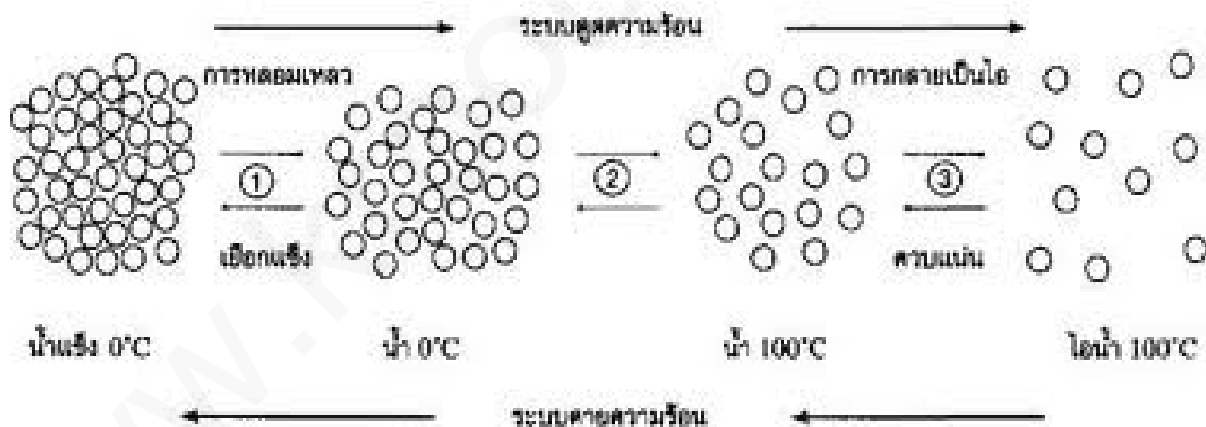
1. ถ้าระบบคายความร้อนเมื่อเราจับจะรู้สึกร้อน (ระบบคายพลังงานให้เรา) หรือเมื่อนำเทอร์โมมิเตอร์ไปวัดอุณหภูมิจะสูงขึ้น เพราะทั้งเราและเทอร์โมมิเตอร์ต่างก็เป็นสิ่งแวดล้อม
2. ในทางกลับกันถ้าระบบดูดความร้อนเมื่อเราจับจะรู้สึกเย็น (ระบบดูดพลังงานจากมือเราไป) หรือเมื่อนำเทอร์โมมิเตอร์ไปวัดอุณหภูมิจะต่ำลง เพราะทั้งเราและเทอร์โมมิเตอร์ต่างก็เป็นสิ่งแวดล้อม
3. ในการสร้างพันธะ จะต้องคายพลังงาน ในการสลายพันธะ จะต้องดูดพลังงาน ให้จำว่า "ดูดเพื่อสลาย คายเพื่อสร้าง"
4. ถ้าสาร 2 ชนิด รวมกันเป็นสารชนิดเดียว ให้สันนิษฐานได้เลยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบคายพลังงาน (เพราะมาสร้างพันธะกัน)
5. ถ้าสาร 1 ชนิด สลายเป็นสารหลายๆชนิด ให้สันนิษฐานว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบดูดพลังงาน (ดูดเข้าไปแล้วสลายออกมา)

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงประเภทดูดพลังงานและคายพลังงาน จะมี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเปลี่ยนสถานะ

เมื่อสารในสถานะของแข็งดูดพลังงานจะเปลี่ยนสถานะไปเป็นของเหลว และแก๊ส ตามลำดับ ในทางกลับกันเมื่อแก๊สคายพลังงานจะเปลี่ยนสถานะไปเป็นของเหลว และของแข็ง ตามลำดับดังแผนภาพ

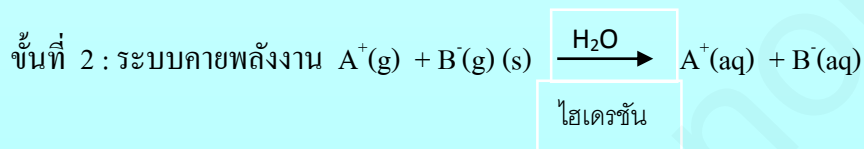
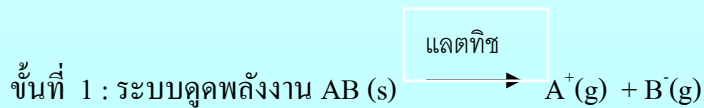

ที่มา <http://www.ebook.nfe.go.th> สืบค้นวันที่ 20 มีนาคม 2556

การละลาย

มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ตัวละลายและตัวทำละลาย โดยอนุภาคของตัวทำละลายจะแทรกไปทุกส่วนของตัวทำละลายอย่างสม่ำเสมอจนเป็นเนื้อเดียวกัน

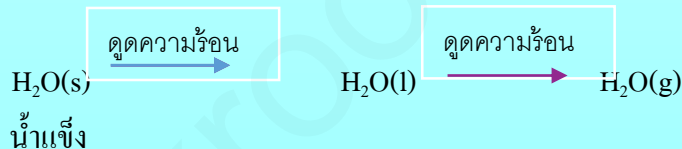
การละลายของสารมีทั้งการละลายประเภทคายพลังงาน และการละลายประเภทดูดพลังงานขึ้นอยู่กับสมบัติของตัวละลาย ซึ่งการละลายของสารมีการเปลี่ยนแปลง 2 ขั้นตอนเสมอ ตัวอย่างการละลายของสารประกอบไอออนิก มีขั้นตอน ดังนี้

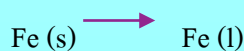
ถ้าพลังงานในขั้นที่ 1 > ขั้นที่ 2 การละลายเป็นประเภทดูดพลังงาน

ถ้าพลังงานในขั้นที่ 1 < ขั้นที่ 2 การละลายเป็นประเภทคายพลังงาน

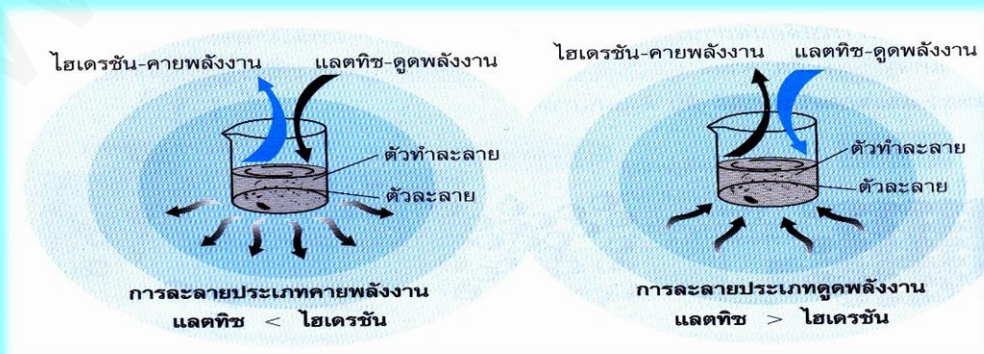
การเปลี่ยนสถานะของน้ำ พลังงานความร้อนทำลายแรงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุล

การเปลี่ยนสถานะของ Fe

พลังงานความร้อนทำลายพันธะโลหะทำให้เปลี่ยนสถานะเป็นของเหลว

การเกิดปฏิกิริยาเคมี

การเกิดปฏิกิริยาเคมี การที่สารตั้งต้นสลายพันธะเดิมและสร้างพันธะใหม่ ทำให้เกิดสารใหม่ สมบัติของสารจึงมีการเปลี่ยนจากเดิม

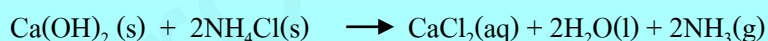
การมีสารใหม่เกิดขึ้นอาจจะสังเกตได้จากแก๊สเกิดขึ้น เกิดตะกอน สีของสารเปลี่ยนแปลงค่า pH ของระบบเปลี่ยนแปลง หรืออุณหภูมิอาจเปลี่ยนไปจากเดิม การเกิดปฏิกิริยาเคมีจำแนกตามทิศทางของการถ่ายเทพลังงานระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ปฏิกิริยาคูดพลังงาน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรศึกษาได้จากปฏิกิริยาคูดความร้อนที่เกิดจากการผสมปูนขาว (Ca(OH)_2) กับแอมโมเนียมคลอไรด์ NH_4Cl

ที่มา หนังสือเรียนเคมี ม.5 ภาคเรียนที่ 2 สำนักพิมพ์แม็ค หน้า 92

สมการแสดงการเกิดปฏิกิริยา

สังเกตจะพบว่าปฏิกิริยาคูดความร้อน ถ้าสัมผัสภาชนะจะรู้สึกเย็นหรืออุณหภูมิของระบบจะลดลง

2. ปฏิกิริยาคายพลังงาน มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรศึกษาได้จากปฏิกิริยาระหว่าง KMnO_4 กับน้ำตาลและน้ำ หรือ KMnO_4 กับกลีเซอรอล

สังเกตจะพบว่าปฏิกิริยาคายความร้อนจะให้พลังงานหรือคายความร้อนออกมา ทำให้อุณหภูมิของระบบสูงกว่าเดิม

ศึกษาเสร็จแล้ว นักเรียนมาตอบคำถามกัน

แบบฝึกกิจกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงประเภทพลังงานและคุณภาพพลังงาน

จงพิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงในระบบข้อใดเป็นการกายพลังงานและข้อใดเป็นการคุณภาพพลังงาน เพราะเหตุใด

1. การระเหยของเหงื่อ

.....
 .....

2. การระเหิดของการบูร

.....
 .....

3. สาร A ผสมกับสาร B และสาร C เกิดความร้อน มีควันเปลวไฟเกิดขึ้นที่สารผสมในถ้วยกระเบื้อง

.....
 .....

4. รินสารละลายกรดซัลฟิวริกในน้ำ มีพลังงานความร้อนเกิดขึ้นในระบบ

.....
 .....

5. สาร X ผสมกับสาร Y ในภาชนะ เกิดแก๊ส Z และมีละอองน้ำเกาะที่ข้างภาชนะ

.....
 .....

6. นำโซเดียมไฮดรอกไซด์ใส่ในบีกเกอร์ที่มีน้ำอยู่ได้สารละลายใสไม่มีสี อุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิของน้ำ

.....
 .....

7. เคาโพแทสเซียมเปอร์แมงกาเนต (KMnO_4) ได้แก๊สออกซิเจน

.....
 .....

การเปลี่ยนแปลงของสารกับการถ่ายเทมวลสารระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อม

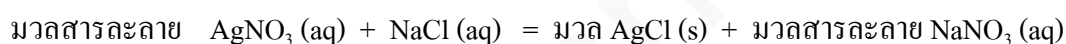
การจำแนกระบบโดยใช้ทิศทางการเปลี่ยนแปลงมวลของสารในระบบเป็นเกณฑ์ จึงจำแนกได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

ระบบปิด Close system

เป็นระบบที่ไม่มีการถ่ายเทมวลสารระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมทำให้มวลของสารในระบบคงที่ โดยที่มวลของสารในระบบก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงมีค่าเท่ากัน เช่น ผสมสารละลาย AgNO_3 กับ สารละลาย NaCl จะเกิดตะกอนสีขาวของ AgCl และสารละลาย NaNO_3 ดังสมการ

ดังนั้น ถ้านำมวลของสารละลายมารวมกันจะเท่ากับมวลของผลิตภัณฑ์ ดังนี้

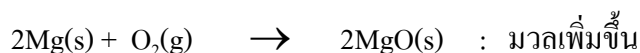

ระบบเปิด Open system

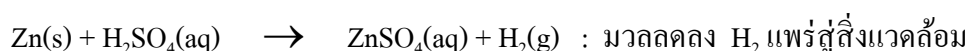
เป็นระบบที่มีการถ่ายเทมวลสารระหว่างระบบกับสิ่งแวดล้อมทำให้มวลของสารในระบบมีค่าเพิ่มขึ้นหรือลดลงจากมวลเดิมก่อนเกิดปฏิกิริยา ส่วนใหญ่จะมีสารในสถานะแก๊สเป็นสารตั้งต้นหรือเป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะเกิดในภาชนะเปิดฝาเสมอ

ตัวอย่างที่ 1

เผาผลาญ Mg ในอากาศ มวลของระบบจะเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีแก๊สออกซิเจนในอากาศเข้าทำปฏิกิริยากับ Mg ได้ MgO ซึ่งเป็นของแข็ง

ตัวอย่างที่ 2 นำโลหะ Zn ทำปฏิกิริยากับกรด H_2SO_4 จะเกิดแก๊สไฮโดรเจนที่ถ่ายเทสู่สิ่งแวดล้อมได้ทำให้มวลของระบบลดลง

แบบฝึกกิจกรรม เรื่อง ระบบปิดและระบบเปิด

จงพิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงในระบบข้อใดเป็นระบบปิดและข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบเปิด เพราะเหตุใด

เผาผลาญแมกนีเซียม (Mg) ในถ้วยกระเบื้อง

.....
 .....

รินกรดไฮโดรคลอริกลงในน้ำแล้วเกิดความร้อน

.....
 .....

นำไอโอดีนใส่ภาชนะที่มีฝาปิด

.....
 .....

น้ำอัดลมในขวดปิดฝา

.....
 .....

เผาแคลเซียมคาร์บอเนตในถ้วยกระเบื้อง

.....
 .....

สารละลายเกลือแกงที่อึดตัว

.....
 .....

แขวนการบูรไว้ในรถยนต์

.....
 .....

การเปลี่ยนแปลงของสารกับทิศทางการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของสาร เมื่อพิจารณาทิศทางการเปลี่ยนแปลงแบ่งได้เป็น 2 ประเภท

1. การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีทั้งการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า และย้อนกลับเกิดขึ้นในระบบเดียวกัน ใช้ลูกศร $\rightarrow$

$\rightarrow$ แสดงการเกิดปฏิกิริยาจากซ้ายไปขวามือ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าทางเดียว

$\rightleftharpoons$ แสดงการเกิดปฏิกิริยาที่ผันกลับได้ ซึ่งมีทั้งปฏิกิริยาไปข้างหน้า ($\rightarrow$) และปฏิกิริยา

ย้อนกลับ ($\leftarrow$)

ปฏิกิริยาไปข้างหน้า หมายถึง ปฏิกิริยาที่สารตั้งต้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นสารผลิตภัณฑ์

ปฏิกิริยาย้อนกลับ หมายถึง ปฏิกิริยาที่สารผลิตภัณฑ์เปลี่ยนแปลงกลับไปเป็นสารตั้งต้น

การเปลี่ยนแปลงผันกลับได้มีทั้งการละลาย การเปลี่ยนสถานะ และการเกิดปฏิกิริยาเคมี

2. การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับไม่ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทิศทางเดียวหรือเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ เป็นการเปลี่ยนแปลงทิศทางใดทิศทางหนึ่งดังนี้

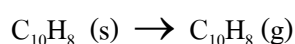
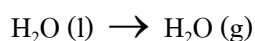
2.1 การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า ใช้ $\rightarrow$ แทนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงสารตั้งต้นเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ (สารตั้งต้น $\rightarrow$ ผลิตภัณฑ์)

2.2 การเปลี่ยนแปลงย้อนกลับ ใช้ $\leftarrow$ แทนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหมายถึงผลิตภัณฑ์เปลี่ยนเป็นสารตั้งต้น (ผลิตภัณฑ์ $\rightarrow$ สารตั้งต้น)

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงผันกลับไม่ได้

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ สารตั้งต้นหมดไปและเกิดขึ้นทิศทางเดียว คือ ในระบบจะมีการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นและผลิตภัณฑ์ไม่เปลี่ยนกลับมาเป็นสารตั้งต้น

การเปลี่ยนสถานะ เช่น น้ำกลายเป็นไอในภาชนะเปิด การระเบิดของแอมฟาทิน

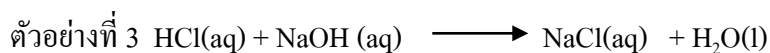

การเกิดสารละลาย เช่น การละลายของเกลือแกงในน้ำได้สารละลายที่ไม่มีเกลือเหลืออยู่

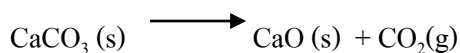
การเกิดปฏิกิริยาเคมี เช่น

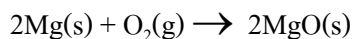

ดังนั้น $\text{NaCl} + \text{H}_2\text{O}$ ไม่เกิด HCl และ NaOH

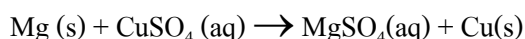
ตัวอย่างที่ 4 เพล CaCO_3 ในภาชนะเปิดฝา

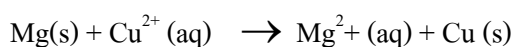
ตัวอย่างที่ 5 การเผาโลหะแมกนีเซียมในอากาศ

ตัวอย่างที่ 6 ปฏิกิริยาระหว่างโลหะแมกนีเซียมกับสารละลายคอปเปอร์ (II) ซัลเฟต

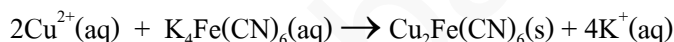
ถ้าเขียนสมการไอออนิกจะได้ดังนี้

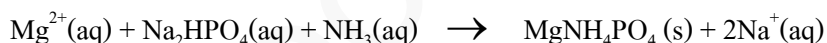
การทดสอบ

1. ทดสอบปฏิกิริยาไปข้างหน้าว่าเกิดขึ้นได้จริง โดยทดสอบ ว่าในระบบมี Mg^{2+} เกิดขึ้นและไม่มี Cu^{2+} เหลืออยู่ในระบบ

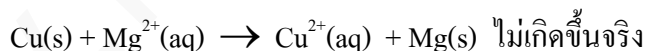
ตรวจหา Cu^{2+} ทำได้โดยใช้สารละลาย $\text{K}_4\text{Fe}(\text{CN})_6$ ถ้าในระบบมี Cu^{2+} จะเกิดตะกอนสีน้ำตาลแดงของคอปเปอร์เฮกซะไซยาโนเฟอเรต (II) ดังสมการ

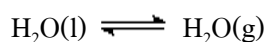
ตรวจหา Mg^{2+} ที่เกิดขึ้น โดยใช้สารละลาย Na_2HPO_4 กับสารละลายแอมโมเนียถ้าในระบบมี

2. ทดสอบปฏิกิริยาย้อนกลับว่าไม่เกิดขึ้น โดยนำโลหะทองแดงมาทำปฏิกิริยากับสารละลายแมกนีเซียมซัลเฟตแล้วตรวจหา Cu^{2+} โดยใช้สารละลาย $\text{K}_4\text{Fe}(\text{CN})_6$ จะไม่เกิดตะกอน สีน้ำตาลแดงของ $\text{Cu}_2\text{Fe}(\text{CN})_6$ แสดงว่าไม่มี Cu^{2+} เกิดขึ้นนั่นคือ

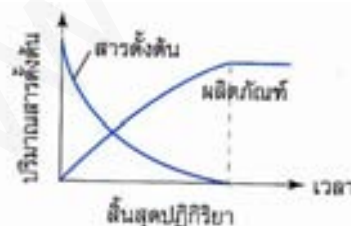
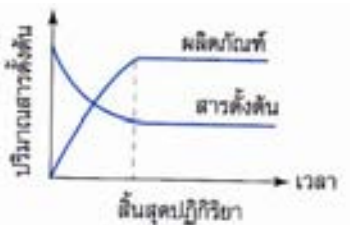
ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงผันกลับได้ จะมีทั้งการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า ($\rightarrow$) และการเปลี่ยนแปลงย้อนกลับ ($\leftarrow$) เกิดขึ้นในระบบเดียวกัน จึงใช้ $\rightleftharpoons$ แทนการเปลี่ยนแปลงผันกลับได้เช่น การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ เช่น การระเหยของน้ำในภาชนะที่ปิดฝา

ตลอดจนหม่อม

$$\text{CaCO}_3(\text{s}) \rightleftharpoons \text{CaO}(\text{s}) + \text{CO}_2(\text{g})$$

ตาราง เปรียบเทียบสมบัติของระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงผันกลับไม่ได้กับผันกลับได้

การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับไม่ได้	การเปลี่ยนแปลงผันกลับได้
<p>การเปลี่ยนสถานะ</p> <p>ภาชนะเปิดฝา</p> $\text{C}_{10}\text{H}_8(\text{s}) \rightarrow \text{C}_{10}\text{H}_8(\text{g})$ <p>แนฟทาลินหรือลูกเหม็น</p> <p>- ระบบเปิด</p> <p>ภาชนะปิดฝา</p> $\text{H}_2\text{O}(\text{l}) \rightarrow \text{H}_2\text{O}(\text{g})$ <p>- ระบบเปิด</p> <p>การละลาย</p> <p>H_2O</p> $\text{NaCl}(\text{s}) \rightarrow \text{Na}^+(\text{aq}) + \text{Cl}^-(\text{aq})$ <p>- ไม่เห็นผลึก NaCl</p> <p>- ไม่มีการถ่ายเทมวลจึงเป็นระบบปิด</p> $\text{I}_2(\text{s}) \rightarrow \text{I}_2(\text{g}) \text{ เฮกเซน}$ <p>- ระบบปิด</p> <p>การเกิดปฏิกิริยาเคมี</p> <p>ตัวอย่าง</p> $\text{Mg}(\text{s}) + \text{CuSO}_4(\text{aq}) \rightarrow \text{MgSO}_4(\text{aq}) + \text{Cu}(\text{s})$ <p>และ $\text{Cu} + \text{MgSO}_4 \rightarrow$ ไม่เกิดปฏิกิริยา</p> <p>ตัวอย่าง</p> $\text{CaCO}_3(\text{s}) \xrightarrow{\text{ภาชนะเปิดฝา}} \text{CaO}(\text{s}) + \text{CO}_2(\text{g})$ <p>ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณสารกับเวลา</p> 	<p>การเปลี่ยนสถานะ</p> <p>ภาชนะปิดฝา</p> $\text{C}_{10}\text{H}_8(\text{s}) \rightleftharpoons \text{C}_{10}\text{H}_8(\text{g})$ <p>แนฟทาลินหรือลูกเหม็น</p> <p>- ระบบเปิด</p> <p>ภาชนะปิดฝา</p> $\text{H}_2\text{O}(\text{l}) \rightleftharpoons \text{H}_2\text{O}(\text{g})$ <p>- ระบบเปิด</p> <p>การละลายในตัวทำละลายชนิดเดียว</p> $\text{NaCl}(\text{s}) \rightleftharpoons \text{Na}^+(\text{aq}) + \text{Cl}^-(\text{aq})$ <p>เห็นผลึก NaCl สารละลายอิ่มตัว</p> <p>- ระบบปิด</p> <p>การละลายในตัวทำละลาย 2 ชนิด</p> <p>เดิม KI</p> $\text{I}_2(\text{เฮกเซน}) \rightleftharpoons \text{I}_2(\text{KI})$ <p>- ระบบปิด</p> <p>เดิม เฮกเซน</p> $\text{I}_2(\text{KI}) \rightleftharpoons \text{I}_2(\text{เฮกเซน})$ <p>- ระบบปิด</p> <p>ตัวอย่าง</p> $2\text{Fe}^{3+}(\text{aq}) + 2\text{I}^-(\text{aq}) \rightleftharpoons 2\text{Fe}^{2+}(\text{aq}) + \text{I}_2(\text{s})$ <p>ภาชนะปิดฝา</p> <p>และ $2\text{Fe}^{2+}(\text{aq}) + \text{I}_2 \rightleftharpoons 2\text{Fe}^{3+}(\text{aq}) + 2\text{I}^-(\text{s})$</p> <p>ตัวอย่าง</p> <p>ภาชนะปิดฝา</p> $\text{CaCO}_3(\text{s}) \rightleftharpoons \text{CaO}(\text{s}) + \text{CO}_2(\text{g})$ <p>ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณสารกับเวลา</p>

นักเรียนจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงผันกลับไม่ได้มีลักษณะดังนี้

1. เกิดขึ้นในระบบเปิดหรือระบบปิดก็ได้ และมีเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า
  2. ผลิตภัณฑ์ไม่เปลี่ยนกลับมาเป็นสารตั้งต้น
  3. ในระบบสารตั้งต้นจะหมดไป มีผลิตภัณฑ์เกิดขึ้น
- ส่วนการเปลี่ยนแปลงผันกลับได้มีลักษณะดังนี้

1. เกิดขึ้นในระบบปิดเท่านั้น และมีทั้งการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าและการเปลี่ยนแปลงย้อนกลับ
2. ผลิตภัณฑ์สามารถเปลี่ยนกลับมาเป็นสารตั้งต้นได้
3. ในระบบจะมีทั้งสารตั้งต้นทุกสารและผลิตภัณฑ์อยู่ในระบบ

6. ขั้นวัดและประเมินผล

บัตรกิจกรรม

ให้นักเรียนทำแบบฝึกทักษะ และแบบทดสอบหลังเรียน

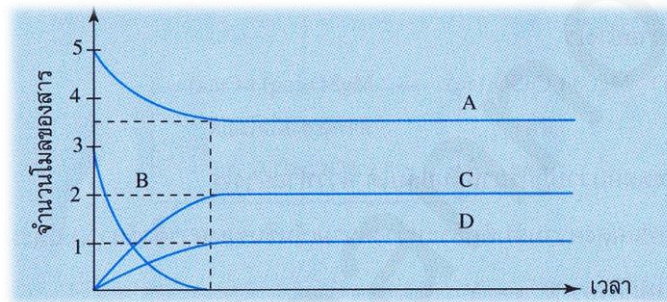
แบบฝึกทักษะกิจกรรมที่

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

เพื่อ ทดสอบความรู้ ความเข้าใจเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

ตอนที่ 1 ให้นักเรียนคิด วิเคราะห์แล้วตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

1. สาร A ทำปฏิกิริยากับสาร B ได้สารละลาย C และสารละลาย D เป็นผลิตภัณฑ์ เมื่อเขียนกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนโมลของสารกับเวลาในการเกิดปฏิกิริยาปรากฏผลดังนี้

จงเขียนสมการการเกิดปฏิกิริยาเคมีและวิเคราะห์ว่าปฏิกิริยานี้ผันกลับได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

2. จากสมการ $X + Y \rightleftharpoons P + Q$

ถ้าต้องการทดสอบว่าปฏิกิริยานี้ผันกลับได้ จะมีวิธีทดสอบอย่างไร

.....

.....

.....

3. เมื่อเผาแคลเซียมคาร์บอเนต ระบบจะอยู่ในภาวะสมดุลหรือไม่ในกรณีต่อไปนี้ พร้อมทั้งเขียนสมการแสดงปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น

3.1 กรณีเผาในภาชนะเปิด

.....

.....

.....

3.2 กรณีเผาในภาชนะปิด

.....

.....

.....

4. จงยกตัวอย่างปฏิกิริยาผันกลับได้มา 1 ตัวอย่าง พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลประกอบ

.....

.....

.....

5. ปัจจัยใดบ้างเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ปฏิกิริยาเคมีอยู่ในภาวะสมดุล

.....

.....

.....

ตอนที่ 2 ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย ✓ หน้าข้อความที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ และ X หน้าข้อความที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับไม่ได้

- .....1 การระเหิดของการบูร
- .....2 การเผาขยะ
- .....3 การเขย่าน้ำอัดลมในขวดที่ปิดฝา
- .....4. การเผา CaCO_3 ในภาชนะที่ปิดฝา
- .....5 การเกิดสนิมของโลหะ
- .....6 การระเหยของไอน้ำ
- .....7 การบูดเน่าของอาหาร
- .....8 สารละลายอิ่มตัวของเกลือแกงในน้ำ
- .....9 ไอรระเหยของแก๊สไอโอดีนในขวดที่ปิดฝา
- .....10 การละลายน้ำของโลหะโซเดียม

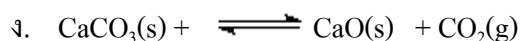
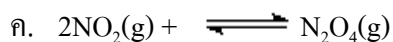
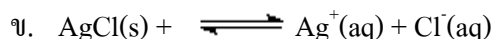
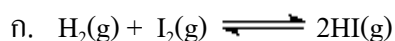
แบบทดสอบหลังเรียน ชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาเคมี เรื่องสมดุลเคมี
ชุดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

คำชี้แจง

ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว โดยทำเครื่องหมาย X ทับตัวเลือกที่ต้องการ

1. การให้ความร้อนแก่ผลึกไอโอไดน์ เป็นการเปลี่ยนแปลงข้อใด
  - ก. การเกิดปฏิกิริยาเคมี
  - ข. การเปลี่ยนสถานะ
  - ค. การเกิดสมดุลเคมี
  - ง. การเปลี่ยนแปลงระบบ
2. ระบบต่อไปนี้ข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
  - ก. น้ำในถ้วยแก้ว
  - ข. การหุงข้าวในหม้อหุงข้าวไฟฟ้า
  - ค. น้ำโซดาในขวดที่ปิดฝาสนิท
  - ง. การระเหิดของการบูร
3. นำเนฟทาซีนใส่ไว้ในบีกเกอร์จะเกิดผลอย่างไร
  - ก. ขนาดของลูกเหม็นจะเล็กลงและหมดไป
  - ข. เกิดสมดุลเคมี
  - ค. เกิดปฏิกิริยาย้อนกลับได้
  - ง. เกิดปฏิกิริยาผันกลับได้
4. สารละลาย A ซึ่งทำปฏิกิริยากับสารละลาย B ในระบบปิดได้สาร C และ D เป็นของแข็ง ถ้าต้องการตรวจสอบว่าการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นปฏิกิริยาที่ผันกลับได้หรือไม่ ควรเลือกข้อใด
  - ก. ตรวจสอบว่าเป็นปฏิกิริยาคายหรือดูดพลังงาน
  - ข. ตรวจสอบหา A และ C
  - ค. ตรวจสอบว่ามวลของ A และ D คงที่
  - ง. ตรวจสอบหา A , B และ C
5. การเปลี่ยนแปลงต่อไปนี้ข้อใดจัดเป็นระบบปิด
  - ก. ผสมสารละลายโพแทสเซียมไอโอไดด์กับสารละลายเลด(II)ไนเตรต
  - ข. ใส่โลหะแมกนีเซียมลงไปในสารละลายกรด
  - ค. วางบีกเกอร์โซดาไฟบนโต๊ะปฏิบัติการแล้วเกิดฝ้าขาว
  - ง. ชาวนาเผาต่อชั่งข้าว

6. ถ้าปฏิกิริยาต่อไปนี้เป็นปฏิกิริยาในสถานะเปิด ปฏิกิริยาใดสามารถเกิดภาวะสมดุลได้

7. ระบบใดเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

ก. การต้มน้ำในภาชนะจนเดือด

ข. กระจกใส่น้ำร้อนปิดฝาแน่น

ค. ใส่น้ำแข็งไว้ในแก้วตั้งทิ้งไว้

ง. การให้ความร้อนแก่ผลึกไอโอดีน

8. ปฏิกิริยาเคมีในข้อใดเป็นปฏิกิริยาดูดความร้อน

ก. ใส่วิทยาละลายในกรดเกลือ

ข. ใส่วิทยาละลายในกรดเกลือในสารละลายโพแทสเซียมไฮดรอกไซด์

ค. ใส่วิทยาของกรดซัลฟิวริกในสารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์คาร์บอเนต

ง. ใส่วิทยาละลายกรดไฮโดรคลอริกในสารละลายโซเดียมไฮดรอกไซด์

9. การเปลี่ยนแปลงต่อไปนี้เป็นข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

ก. การเผาไหม้

ข. การละลายของก้อนน้ำแข็งในแก้วน้ำ

ค. การต้มข้าว

ง. การระเหยของเกลือไอโอดีนในขวดปิดฝา

10. การเปลี่ยนสถานะของน้ำเป็นการเปลี่ยนแปลงตามข้อใด

ก. การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้

ข. เกิดระบบปิดและระบบเปิด

ค. เกิดปฏิกิริยาไปข้างหน้า

ง. การระเหย

การนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. A faint watermark, "www.kroobannok.com", is visible diagonally across the center of the page.

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.(2551).หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร

เทพจันทร์ แสงสุนทร. (2541). คู่มือเตรียมสอบเคมี ม. 5 เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ภูมิบัณฑิต

สถาบันการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2547). หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานและเพิ่มเติม
เคมี เล่ม 4 . กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว

สำราญ พุกฤษสุนทร. (2555). คู่มือรายวิชา. กรุงเทพฯเพิ่มเติม เคมี ม. 4 – 6 เล่ม 3. กรุงเทพฯ :
พ.ศ.พัฒนา

สมพงษ์ จันทรโพธิ์ศรี. (2555). . Hight School Chemistry เคมี ม4 - ม.6 เล่ม 3 (รายวิชาเพิ่มเติม).
กรุงเทพฯ: ไฮเอ็ดพับลิชชิง

สุทัศน์ ไตรสติวร. (2521). Modern Compact Chemistry. เคมี ม.6 เล่ม 5 . กรุงเทพฯ:
เทพเนรมิตการพิมพ์

_____. (2554). หนังสือเรียนรายวิชาเคมีเพิ่มเติม เคมี เล่ม 4 . กรุงเทพมหานคร : ครูสภาลาดพร้าว

_____. (2554). คู่มือครูสาระการเรียนรู้พื้นฐานและเพิ่มเติมเคมี เล่ม 4 . กรุงเทพมหานคร :
ครูสภาลาดพร้าว

ศิริลักษณ์ ผลวัฒนะ. (2551). หนังสือเรียน เคมี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2. กรุงเทพฯ :
แม็ค

http://www.myfirstbrain.com/student_view.aspx?ID=29884 สืบค้นวันที่ 12 มีนาคม 2555

<https://www.topicstock.pantip.com> สืบค้นวันที่ 12 มีนาคม 2555

<https://.klongdigital.com> สืบค้นวันที่ 12 มีนาคม 2555

<https://www.atom.rmutphysics.com> สืบค้นวันที่ 12 มีนาคม 2555

ภาคผนวก

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน

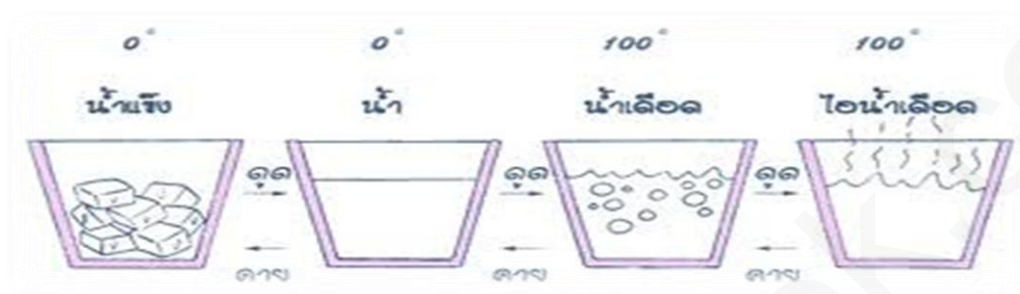
ข้อ	คำตอบ	ข้อ	คำตอบ
1	ค	6	ก
2	ง	7	ง
3	ข	8	ค
4	ก	9	ก
5	ข	10	ข

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

ข้อ	คำตอบ	ข้อ	คำตอบ
1	ข	6	ข
2	ค	7	ข
3	ก	8	ค
4	ง	9	ง
5	ก	10	ก

เฉลยกิจกรรมขั้นตรวจสอบความรู้เดิม

จากภาพการเปลี่ยนสถานะของน้ำมีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีเกิดขึ้นหรือไม่อย่างไรให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายหาคำตอบ

จากภาพจัดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เนื่องจาก เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะ ไม่มีสารใหม่เกิดขึ้น จึงไม่เกิดปฏิกิริยาเคมี

เฉลยกิจกรรมขั้นสร้างความสนใจ

จากภาพที่กำหนดให้มีการเกิดปฏิกิริยาเคมีหรือไม่ อย่างไร

ไข่ดาว

การลุกไหม้ของเทียนไข

การระเบิดของพลุ ดอกไม้ไฟ

จากภาพ ไข่ดาว การลุกไหม้ของเทียนไข และการระเบิดของพลุ ดอกไม้ไฟ จัดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมี เนื่องจาก มีกาเปลี่ยนไปเป็นสารใหม่ จึงจัดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมี

ให้นักเรียนยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการเปลี่ยนแปลงทางเคมี

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ	การเปลี่ยนแปลงทางเคมี
การละลายของน้ำแข็ง	การเผาไหม้
ฝนมะนาวทิ้งไว้ในอากาศ	การต้มข้าวต้ม
การระเหยของน้ำในอากาศ	ใส่โลหะลงในกรด
การต้มไข่	ตะปูแช่น้ำฝน
การบูดเน่า	การคองผักผลไม้
การละลายของเกลือแกง	การบ่มผลไม้

3. จงพิจารณาว่าข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางเคมี ข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเพราะเหตุใด

3.1 น้ำระเหยจากแหล่งน้ำสู่บรรยากาศ

(เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เนื่องจากไอน้ำที่อยู่บริเวณผิวหน้าของของเหลวระเหยกลายเป็นไอ)

3.2 เผา $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ ซึ่งมีสีฟ้าได้ผงสีเทาของ CuSO_4

(เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เนื่องจาก $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ ก่อนเผา มีสีฟ้าและเมื่อให้ความร้อน น้ำมีการระเหยออกเป็นได้ผงสีเทาของ CuSO_4)

3.3 ใส่สังกะสี (Zn) ลงในสารละลายกรดซัลฟิวริก (H_2SO_4) ได้แก๊สไฮโดรเจน (H_2)

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี เนื่องจากมีสารใหม่เกิดขึ้นดังสมการ

3.4 ผสมสารละลายเบเรียมไฮดรอกไซด์ Ba(OH)_2 ลงในสารละลายกรดซัลฟิวริก (H_2SO_4) เกิดตะกอนสีขาว

ขาว

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมี เนื่องจากมีสารใหม่เกิดขึ้นคือ BaSO_4 ซึ่งมีตะกอนสีขาว และ H_2O ดังสมการ

7.5 ใส่เกลือแกง (NaCl) ในน้ำได้สารละลายเกลือแกง

เป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเกิดการละลายได้ไอออน ของ Na^+ และ Cl^- ดังสมการ

3.6 ให้ความร้อนกับแผ่นตะกั่ว (Pb) ทำให้แผ่นตะกั่วหลอมเหลว

เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ โดยการเปลี่ยนสถานะจากของแข็งเป็นของเหลว

7.6 การเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์จะเกิดแก๊สคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO)

การเปลี่ยนแปลงทางเคมี เช่นการเผาไหม้

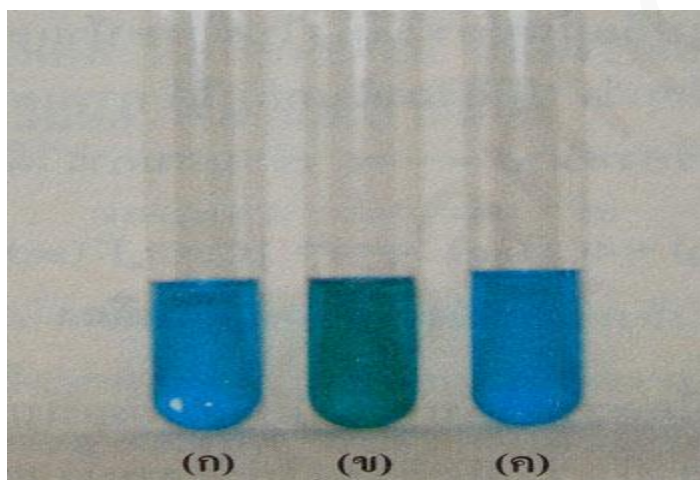
เฉลยกิจกรรมขั้นสำรวจและค้นหา และขั้นอธิบาย

กิจกรรมการทดลอง เรื่อง ปฏิริยาผันกลับได้และผันกลับไม่ได้

บันทึกผลการทดลอง

หลอดทดลอง	สารที่เติม	สิ่งที่สังเกตได้
ก	$\text{CuSO}_4 + \text{H}_2\text{O}$	สารละลายสีฟ้า
ข	$\text{CuSO}_4 + \text{H}_2\text{O} + \text{HCl}$	สารละลายสีเขียวแกมเหลือง
ค	$\text{CuSO}_4 + \text{H}_2\text{O} + \text{HCl} + \text{H}_2\text{O}$	สารละลายสีฟ้า

ดั่งภาพการทดลอง

วิเคราะห์ผลการทดลอง

เมื่อเติมกรดไฮโดรคลอริก สารละลาย CuSO_4 สีฟ้าจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวแกมเหลือง เมื่อเติมน้ำลงไป สารละลายเปลี่ยนกลับมาเป็นสีฟ้า เพราะเกิดปฏิกิริยาย้อนกลับได้

สรุปผลการทดลอง

- เมื่อหยดสารละลาย HCl ลงในสารละลาย CuSO_4 ซึ่งมีสีฟ้า ได้สารละลายเขียวแกมเหลืองเกิดขึ้น เนื่องจาก Cl^- จาก HCl เข้าไปแทนที่ H_2O ใน $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ เกิดเป็น $[\text{CuCl}_4]^{2-}$ ซึ่งมีสีเหลือง แต่จากการทดลองจะได้สารละลายสีเขียวแกมเหลือง ซึ่งเป็นสีผสมระหว่างสีฟ้าของ $\text{Cu}^{2+}(\text{aq})$ กับสีเหลืองของ $[\text{CuCl}_4]^{2-}$ และเมื่อหยดน้ำลงไปได้สารละลายสีเขียวแกมเหลือง สารละลายจะเปลี่ยนกลับมาเป็นสีฟ้าเหมือนเดิม แสดงว่าโมเลกุลของ H_2O เข้าไปแทนที่ Cl^- เกิดเป็น $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$
- การเปลี่ยนแปลงของ $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ เมื่อเติมกรด HCl เป็นปฏิกิริยาไปข้างหน้าได้ $[\text{CuCl}_4]^{2-}$ ซึ่งมีสีเหลือง เมื่อเติม H_2O ลงไป ปฏิกิริยาจะเกิดย้อนกลับได้ $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ ซึ่งมีสีฟ้ากลับคืนมา ปฏิกิริยาระหว่าง $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ กับ HCl และน้ำ จึงเป็นปฏิกิริยาผันกลับได้

เฉลยคำถามเพื่อการวิเคราะห์และสรุปผลการทดลอง

- จงเขียนสมการแสดงการเกิดปฏิกิริยาเคมีจากการเผาผลาญแมกนีเซียม และปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเป็นปฏิกิริยาผันกลับได้หรือไม่ อย่างไร

ไม่เกิดปฏิกิริยาผันกลับได้ เนื่องจากเมื่อเผา Mg แล้ว เกิดเป็น MgO จนหมด

- สารละลาย CuSO_4 จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมื่อเติมสารละลายกรดไฮโดรคลอริกและน้ำลงไป เพราะเหตุใด

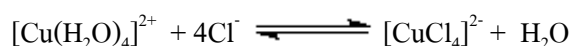
เมื่อหยดสารละลาย HCl ลงในสารละลาย CuSO_4 ซึ่งมีสีฟ้า ได้สารละลายเขียวแกมเหลืองเกิดขึ้นเนื่องจาก Cl^- จาก HCl เข้าไปแทนที่ H_2O ใน $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]^{2+}$ เกิดเป็น $[\text{CuCl}_4]^{2-}$ ซึ่งมีสีเหลือง แต่จากการทดลองจะได้สารละลายสีเขียวแกมเหลือง ซึ่งเป็นสีผสมระหว่างสีฟ้าของ $\text{Cu}^{2+}(\text{aq})$ กับสีเหลืองของ $[\text{CuCl}_4]^{2-}$ และเมื่อหยดน้ำลงไปได้สารละลายสีเขียวแกมเหลือง สารละลายจะเปลี่ยนกลับมา

- จากการทดลองจงเขียนสมการแสดงปฏิกิริยาผันกลับได้

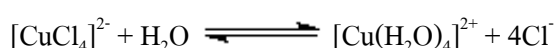
- การทดลองในหลอดที่ 1

- สมการของปฏิกิริยาในหลอดทดลองที่ 2

- สมการของปฏิกิริยาในหลอดทดลองที่ 3

จากผลการทดลองการเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางผันกลับได้เกิดขึ้นในระบบปิดหรือระบบเปิด
เกิดในระบบเปิด

4. จงสรุปปฏิกิริยาที่ผันกลับได้และปฏิกิริยาที่ผันกลับไม่ได้

ปฏิกิริยาผันกลับไม่ได้	ปฏิกิริยาผันกลับได้
เกิดขึ้นในระบบเปิดหรือระบบปิดก็ได้ และมีเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้า	ในระบบปิดเท่านั้น และมีทั้งการเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าและการเปลี่ยนแปลงย้อนกลับ
ผลิตภัณฑ์ไม่เปลี่ยนกลับมาเป็นสารตั้งต้น	ผลิตภัณฑ์สามารถเปลี่ยนกลับมาเป็นสารตั้งต้นได้
ในระบบสารตั้งต้นจะหมดไป มีผลิตภัณฑ์เกิดขึ้น	ในระบบจะมีทั้งสารตั้งต้นทุกสารและผลิตภัณฑ์อยู่ในระบบ

เฉลยกิจกรรมขั้น ขยายความคิด

เฉลยแบบฝึกกิจกรรม เรื่อง การเปลี่ยนแปลงประเภทคายพลังงานและดูดพลังงาน

1. การระเหยของเหงื่อ

(เป็นปฏิกิริยาแบบดูดพลังงาน เนื่องจาก มีการถ่ายเทพลังงาน)

2. การระเหิดของการบูร

(เป็นแบบคายพลังงาน เกิดการระเหิด มีการดูดพลังงานจากสิ่งแวดล้อมเพื่อสลายพันธะ)

3. สาร A ผสมกับสาร B และสาร C เกิดความร้อน มีควันเปลวไฟเกิดขึ้นที่สารผสมในถ้วยกระเบื้อง

(เป็นปฏิกิริยาแบบคายพลังงานเนื่องจากมีการถ่ายเทพลังงาน ออกสู่สิ่งแวดล้อม)

4. รินสารละลายกรดซัลฟิวริกในน้ำ มีพลังงานความร้อนเกิดขึ้นในระบบ

เป็นปฏิกิริยาแบบคายพลังงาน เกิดความร้อนเนื่องจาก กรดนั้นมี ความว่องไวในการทำปฏิกิริยา สูง ไม่เกิดปฏิกิริยาเคมี แต่มีการแลกเปลี่ยนไอออนกัน

5. สาร X ผสมกับสาร Y ในภาชนะ เกิดแก๊ส Z และมีละอองน้ำเกาะที่ข้างภาชนะ

มีน้ำเกิดขึ้นในปฏิกิริยาแสดงว่ามีการคายพลังงาน

6. นำโซเดียมไฮดรอกไซด์ใส่ในบีกเกอร์ที่มีน้ำอยู่ได้สารละลายใสไม่มีสี อุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิของน้ำ

เกิดการคายพลังงาน

7. เคาโปแทสเซียมเปอร์แมงกาเนต (KMnO_4) ได้แก๊สออกซิเจน

เกิดปฏิกิริยาแบบดูดพลังงานเพื่อสลายพันธะกลายเป็นสารผลิตภัณฑ์ ดังสมการ

เฉลย แบบฝึกกิจกรรม เรื่อง ระบบปิดและระบบเปิด

จงพิจารณาว่าการเปลี่ยนแปลงในระบบข้อใดเป็นระบบปิดและข้อใดเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบเปิด เพราะเหตุใด

เผาถลุงแมกนีเซียม (Mg) ในถ้วยกระเบื้อง

เกิดปฏิกิริยาเคมีดังสมการ $2\text{MgO} + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{Mg}$ เป็นระบบเปิดเพราะทำในภาชนะเปิด

รินกรดไฮโดรคลอริกลงในน้ำแล้วเกิดความร้อน (เป็นระบบเปิด)

นำไอโอดีนใส่ภาชนะที่มีฝาปิด(เป็นระบบปิด)

น้ำอัดลมในขวดปิดฝา(เป็นระบบปิด)

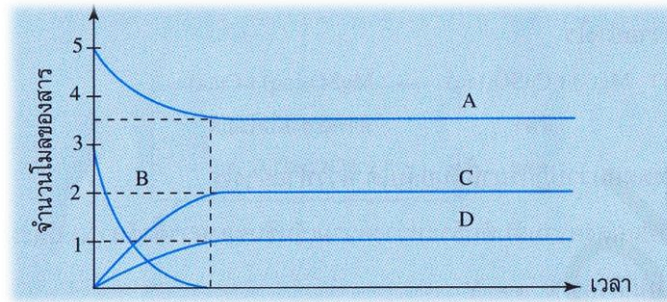
เผาแคลเซียมคาร์บอเนตในถ้วยกระเบื้อง(ระบบเปิด)

สารละลายเกลือแกงที่อ้อมตัว(ระบบปิด)

แวนการบูรไว้ในรถยนต์(ระบบเปิด)

เฉลยแบบฝึกทักษะกิจกรรมที่... เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้
ตอนที่ 1 ให้นักเรียนคิด วิเคราะห์แล้วตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

1. สาร A ทำปฏิกิริยากับสาร B ได้สารละลาย C และสารละลาย D เป็นผลิตภัณฑ์ เมื่อเขียนกราฟแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนโมลของสารกับเวลาในการเกิดปฏิกิริยาปรากฏผลดังนี้

จงเขียนสมการการเกิดปฏิกิริยาเคมีและวิเคราะห์ว่าปฏิกิริยานี้ผันกลับได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

แนวการตอบ

สมการเคมีที่เกิดขึ้นคือ $A + B \rightarrow C + D$ เป็นปฏิกิริยาที่ผันกลับไม่ได้ เนื่องจาก ในระบบไม่มีสารตั้งต้นอยู่ทุกสาร

2. จากสมการ $X + Y \rightleftharpoons P + Q$

ถ้าต้องการทดสอบว่าปฏิกิริยานี้ผันกลับได้ จะมีวิธีทดสอบอย่างไร

แนวการตอบ

ทดสอบปฏิกิริยาย้อนกลับ โดยการนำ P ทำปฏิกิริยากับ Q แล้วทดสอบว่ามี X และ Y ถ้าระบบอยู่หรือไม่ ถ้ามีทั้ง X และ Y แสดงว่าระบบอยู่ในภาวะสมดุล

3. เมื่อเผาแคลเซียมคาร์บอเนต ระบบจะอยู่ในภาวะสมดุลหรือไม่ในกรณีต่อไปนี้ พร้อมทั้งเขียนสมการแสดงปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น

3.1 กรณีเผาในภาชนะเปิด (แนวการตอบ : เมื่อปฏิกิริยาเกิดในภาชนะเปิด แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์จะออกไปจากภาชนะได้ ระบบจึงไม่เกิดภาวะสมดุล)

3.2 กรณีเผาในภาชนะปิด (แนวการตอบ : เมื่อปฏิกิริยาเกิดในภาชนะปิด แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์จะออกไปจากภาชนะไม่ได้ เมื่อแก๊สมีปริมาณมากขึ้นความดันภายในจะสูงขึ้นทำให้เกิดปฏิกิริยาผันกลับได้ และมีภาวะสมดุลเกิดขึ้นในระปิด)

1. จงยกตัวอย่างปฏิกิริยาผันกลับได้มา 1 ตัวอย่าง พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลประกอบปฏิกิริยาของสารละลาย CoCl_2 ดังนี้

สารละลาย CoCl_2 จะแตกตัวเป็นไอออนน้ำ ดังสมการ

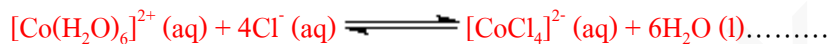
ซึ่ง Co^{2+} ในน้ำจะอยู่ในรูปของไอออนเชิงซ้อน คือ $[\text{Co}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$ เป็นไอออนที่มีสีชมพู เมื่อเติมสารละลาย HCl เข้มข้นจะเปลี่ยนไปเป็น $[\text{CoCl}_4]^{2-}$ ซึ่งมีสีน้ำเงิน และเมื่อเติมน้ำลงไปสารละลายสีน้ำเงินจะเปลี่ยนไปเป็นสารละลายสีชมพูได้อีก เขียนสมการแสดงปฏิกิริยาไปข้างหน้าได้ดังนี้

ปฏิกิริยาย้อนกลับเขียนสมการได้ดังนี้

ดังนั้นปฏิกิริยานี้จึงเป็นปฏิกิริยาผันกลับได้เขียนแทนด้วยสมการ ดังนี้

2. ปัจจัยใดบ้างเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ปฏิกิริยาเคมีอยู่ในภาวะสมดุล

ปัจจัยซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ทำให้ปฏิกิริยาเคมีอยู่ในภาวะสมดุลได้แก่

1. ต้องเกิดปฏิกิริยาที่ผันกลับได้
2. ปฏิกิริยาต้องเกิดในระบบปิดที่อุณหภูมิคงที่
3. อัตราการเกิดปฏิกิริยาไปข้างหน้าและย้อนกลับต้องเท่ากัน

ตอนที่ 2 ให้นักเรียนทำเครื่องหมาย $\checkmark$ หน้าข้อความที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับได้ และ X หน้าข้อความที่มีการเปลี่ยนแปลงที่ผันกลับไม่ได้

- .....X.....1 การระเหิดของการบูร
- .....X.....2 การเผาขยะ
- .....X.....3 การเข้าน้ำอัดลมในขวดที่ปิดฝา
- ..... $\checkmark$ .....4 การเผา CaCO_3 ในภาชนะที่ปิดฝา
- .....X.....5 การเกิดสนิมของโลหะ
- .....X.....6 การระเหยของไอน้ำ
- .....X.....7 การบดเน่าของอาหาร
- ..... $\checkmark$ .....8 สารละลายอิมตัวของเกลือแกงในน้ำ
- ..... $\checkmark$ .....9 ไอระเหยของเกล็ดไออนิดีนในขวดที่ปิดฝา
- .....X.....10 การละลายน้ำของโลหะโซเดียม